

Oponentský posudek diplomové práce SILVIE ŠLEJMAROVÉ

ZÁBAVA, SLAVNOSTI A CHOVÁNÍ ITALŮ V RANÉM NOVOVĚKU OČIMA
ČESKÝCH KAVALÍRŮ. PŘÍPĚVEK K PROMĚNÁM STEREOTYPŮ V NAKLÁDÁNÍ
S VOLNÝM ČASEM.

Každé téma z dějin cestování je náročné na zpracování, především jazykově a interpretačně. Vyžaduje alespoň základní orientaci v němčině, latině i „kavalírských“ románských jazycích a nutí ke zvládnutí velmi širokého okruhu reálií z oblasti historie (především italské), geografie, církevní problematiky, výtvarného (případně hudebního) umění atd. K tomu přistupuje zvládnutí vlastního tématu, zvoleného úhlu pohledu, v tomto případě her, zábav, volného času, a ovšem metodická výbava takového přístupu. Z tohoto hlediska obtojí předložená diplomová práce velice dobře.

Název diplomové práce se ale ne zcela kryje s obsahem. Předmětem zájmu autorky není v žádném případě jen italská společnost nebo italské prostředí, ale spíše program našich mladých kavalírů. Ostatně, hned na s. 4 se dočteme: „*Trávení volného času kavalírů bude díky typu využitých pramenů stěžejní látkou této práce*“ To je také pravda, já v tom ovšem vidím určitý rozpor s titulem práce. A dále: Práce se zdaleka nezaměřuje jen na volný čas, ať už budeme definovat tento moderní fenomén pro raný novověk sebeširěji..

To ovšem nic nemění na tom, že autorka se ujala svého tématu s chutí, přehledem. Soustředěnému výkladu o cestovní náplni a programu zaalpských kavalírů na Apeninském poloostrově dobře a logicky předcházejí úvodní kapitoly o problematice šlechtického cestování a vzdělávání v raném novověku, napsané s dobrým rozhledem po literatuře i po problematice vůbec. Solidní je i přehled o česko-italských kulturních stycích v prvních dvou stoletích novověku, podotýkám jen, že tady by bylo zajímavé soustředit se více také na stereotypy Italů a Itálie, obsažené ve zkoumaných pramenech.

Pokud jde o prameny, tady měla i neměla autorka šťastnou ruku. Ne úplně logické a zdařilé se mi zdá zařazení nejstarších cestopisů, to je cestopisu Šaškova, Jana Hasištejnského z Lobkovic a Oldřicha Prefáta. Proč si to myslím? Pramenná základna se tím autorce zbytečně rozběhla do chronologicky širokého spektra, které by komplikovalo srovnatelnost, pokud by tyto prameny byly v širší míře využívány. Tak tomu ovšem – a chce se říci pochopitelně – není. Pochopitelně proto, že cestopisy do svaté země jsou úplně jinak strukturovány než cestovní deníky z kavalírských cest, jak pokud jde o účel, čtenářské zaměření, tak s ohledem na odlišný charakter poutí do svaté země. Trochu jiný problém (a jiný typ cesty) představuje Šašek (v poznámkovém aparátu citovaný dost kuriózně jako „Z BÍRKOVA, V. Š.“, ačkoliv v seznamu literatury jej autorka správně řadí pod rodové jméno), dobře vytěžený, avšak přece jen časově příliš vzdálený pramen. Šlejmarová zároveň nereflektuje ani k Šaškovi komplementární cestopis Gabriela Tetzela, pokud jde o italskou část cesty ovšem velmi stručný, který byl v překladu vydán r. 2003 Lenkou Líbalovou v Olomouci.

Domnívám se, že lepším řešením bylo omezit se na texty ze 17. století (Donín, snad Harant a pak vybrané kavalírské deníky) – tak jako tak autorka pracuje v 90% případů jen s nimi. Výběr těchto je uvážlivý, nemyslím si, že by bylo možné a účelné pro účely diplomové práce jejich počet více rozšiřovat. Je také zřejmé, že výběr byl podřízen jazykovému kritériu (čeština, italština). Jen snad mohlo být více využito šternberského cestopisu a v případě Kounicově by – vzhledem k tomu, jak významné místo mezi autorčinými „zpravodaji“ zaujímá – asi by bylo stálo za to, pokud si alespoň o sondu do vlastního pramene. Podle mých zkušeností s ním František Hrubý zacházel opravdu dost volně. Váhal bych i se zařazením Tudecia a vůbec problematiky pobytu na lodích. Mám pocit, že formy trávení času na

poutnické či válečné lodi jsou natolik odlišné, že by vyžadovaly samostatné zpracování. Na druhé straně je mi jasné, že z Tudecia (z kterého ovšem použila jen část vydanou v České touze cestovatelské) zajímaly autorku především dvě epizody, totiž tarantella a předvádění šikovnosti námořníků před královnou Kristinou, jež jsou jako dokladový materiál k italskému prostředí cenné.

Autorka tedy výtěžila zejména deníky (zvláště Kounicův v Hrubého převyprávění a záslužně italský Černínův), a to maximálním způsobem. nejen s ohledem na deklarované téma. Ke struktuře závěrečné analytické kapitoly, jinak na celé práci bezpochyby nejvzácnější, mám ovšem výhrady. Dobré je vyčlenění dvou oddílů, kde je sledována problematika podle hlavních křesťanských svátků (šlo by ovšem rozšířit), respektive podle nejvýznamnějších festivit v hlavních italských centrech: Benátkách, Florencii a Římě. Vyčlenění zvláštních kapitol o italských ženách a o lidovém prostředí působí tezevitě, nerozumím také příliš názvu (beztoho téměř prázdného) oddílu „vyhraněné individuální záliby“ a shrnutí většiny látky do první kapitoly se zbytečně složitým titulem. Látku bylo možné ještě dále a přehledněji členit podle typů aktivit. Zdůrazňuji ale, že moje výtky se v tomto týkají jen strukturování, nikoli zajímavého a dobře podaného obsahu.

Úkolem oponenta je poukázat na chyby. Činím tak, aniž bych ztrácel z očí celkovou perspektivu. Zalistujme tedy stránkami práce a zastavme se u některých nedopatření či diskutabilních míst:

- s. 3 a n. – Vnímání „podobnosti“ a „jinakosti“ nelze generalizovat na celé 16. a 17. století. Právě rozšíření kavalírských cest toto vnímání výrazně proměnilo, jak si je autorka jinde i celkem vědoma.
- Není tak docela pravda, že se studenti zapsaní např. v sienských matrikách neuváděli nikdy jako „Boemi“ (s.10). Autorka zde ovšem vycházela jen z Kalistova článku, na jehož základě to bylo možné usoudit.
- s. 14 – V rytířských akademiích platil celkem pevný denní řád. Jinou věcí je ovšem to, že kavalíři měli volnost akademii opouštět (alespoň v takových školách, jako byla turínská akademie – jiné to bylo později např. v Ettalu).
- Harant s Heřmanem Černínem „navštívili Tident a Trento“ (s.47) – samozřejmě jde o totéž město.
- „všednodenní každodennost“ (s.60)
- V případě přerušeno deníku Heřmana Jakuba Černína nejde velmi pravděpodobně o ztrátu (s.65). Po zprávě o smrti svého otce si podle všeho mladý Černín přestal deník vést. Na tom se dobře ukazuje, že v tomto případě byl deník, zasílaný v pravidelných intervalech domů, veden především na otcovo přání, z pedagogických důvodů a jako prostředek kontroly dodržování instrukcí. Jinak platí (ovšem ne v denících, které autorka nejvíce využívala), že autorem deníku byl hofmistr nebo jiná osoba z doprovodu.
- Vícejazyčnost ve smyslu Černínova deníku, vedeného střídavě a postupně různými jazyky nebyla běžným jevem (s.66), ale unikátem. Do jiných deníků jsou pouze vkládány pasáže nebo jednotlivá slova v latině nebo v románských jazycích. Autorku tady ovšem musím omluvit, zavedla ji nepřesná formulace v „České touze cestovatelské“ (s. 29).
- Černínova italština možná nebyla „literární“, určitě ale nebyla „literátská“ (s.78).
- „všechny tyto dynastické slavnosti byly zároveň také svátky státními“ (s.138): chápu, jak to autorka myslí, ale pojmu „státní svátek“ bych se v 17. stol. raději vyhnul
- Kasina jako místa společenských konverzací se určitě nepodobala „literátským kůrům“ (s.146, pozn.29), které byly výhradně zpěváckými kůrovými bratrstvy

- Sbíрка Athanasia Kirchera určitě nebyla „na pomezí kýče“ (s.151), šlo o typ vědecké sbírky, jenž se vyvinul z dobových kunstkomor, byť na nás může leccos v takových sbírkách působit dnes hodně bizarně
- V případě chytání drozdů a jiných opeřenců nešlo o „lov“ (s.152), nýbrž o „čižbu“
- Tance smrti (s.158) nejsou doslova tance, ale výtvarný nebo literární motiv (smrt symbolizovaná řadou kostlivců odvádí s sebou pány i kmeny, jako „tanec“ jsou označovány metaforicky a také proto, že připomínají řadový nebo kolový tanec)
- „mužstva složená ze samých žen“ (s.162)
- Karnevalové jídlo, sexualitu a násilí bych neoznačoval za „symboly“ (s.173)
- „friulský patriarcha“ (s.175, pozn.137) je ve skutečnosti patriarcha akvilejský

Práce je napsána čtivým a přirozeným jazykem, s pojmovým aparátlem zachází autorka střídavě a účelně. Tím větší škoda, že se nevyhnula některým opakovaným chybám, ovšem snadno odstranitelným. K nim patří například to, že neumí zacházet se vztažným zájmenem „jenž, jež, již“, které pro jistotu vůbec neskloňuje (sic!); ignoruje existenci spojovníku a zaměňuje jej běžně s pomlčkou (ve slovních spojeních umělecko-propagandistický (s.138), římsko-katolický (s.140), umělecko-historický (s.153), ego-dokumenty (s.59), Kounic-Rietberg (s.71) píše římsko – katolický), což působí v textu rušivě graficky i ortograficky. Genitiv plurálu od „míle“ je „mil“, nikoliv „mílí“. Je to výjimka, ale je to tak. Ačkoliv je autorka velmi progresivní v užívání ukazovacích zájmen „ten samý“, „to samé“ apod., stále ještě klasifikovaných jakožto hovorová, zachovává naopak velmi archaické, to je rozdělené psaní příslovcí „málo kdy“, „po druhé“, „po té“, „čtvrt rok“ apod. Občas se objeví drobnější překladové neobratnosti: závody kočích (s.160, pozn.74, 192 i jinde) bych označoval spíše jako závody vozatajů; raději než „kongregace škapulíře“ bych překládal „škapulířové bratrstvo“ (s.141)

Problém má autorka s některými pojmy z oblasti křesťanských reálií: Nanebevstoupení Páně překládá opakovaně nezvyklým „svátek Božího vystoupení“ (s.186) nebo „Vystoupení Páně“ (s.184). Florentský kostel Zvěstování P. Marie nelze uvádět jako sv. Annunziatu (s. 62, 194 v pozn.205) i když mnoho průvodců tak činí. „Oblékání za jeptišku“ (s.140) se nazývá obláčka. Papeži se nelíbala „noha“ (s.170, pozn.113), ale jen střevíc. Matutina (horae matutinae) nejsou ranní modlitby (s.167), nýbrž ranní hodinky, tedy krátká mše spojená se zpěvem (chválami). Pár drobností k římským reáliím: S. Colonna ani S. Scala (s.171, pozn.118) nejsou kostely, ale relikvie (sloup Bičování), resp. rekonstrukce s relikviemi (Svaté schody) – sama autorka hovoří o Svatých schodech na Lateránském náměstí o chvíli dříve. Černínův kostel S. Giuseppe in Campovacino nad mamertinským vězením je správně S. Giuseppe dei Falegnami, nikoli S. Pietro in Carcere (s.196) – tento kostel vznikl v prostorách vězení POD kostelem sv. Josefa až r. 1726. Navíc v mamertinském vězení byl vězněn jen sv. Petr, ne sv. Pavel. Palazzo Venezia se takto nazývá ne podle benátského stavitele (s.176, pozn.140), ale proto, že bylo od 16. stol. sídlem benátského vyslance. Ale to jsou maličkosti.

Některé „překlepy“ se na druhý pohled objevují opakovaně a nelze je pak už pokládat za překlepy (tak v monografii Kurzel-Runtscheinerové „Töchter der Velus“ (s.40 a v seznamu literatury) namísto „Venus“, možná vzniklo přenášením stejně chybné citace; „santità“ místo správného „sanità“ – ve spojení „fede de la sanità“ (s.31) a dále, navíc zmíněné zdravotní vysvědčení označuje jako pas, což není přesné. Šlo o zdravotní pas, což byl specifický dokument, i když i v textech běžných ochranných pasů byla klauzule o tom, že cestující přichází z nenakaženého území, občas uvedena.

Tu a tam se objeví drobnější nepřesnosti v reáliích: slavnostní benátská loď se jmenovala „Bucintoro“, ne „Bucentoro“ (s.186 a dále, i když lat. Bucentaurus). Františkánské poutní místo (místo, kde sv. František přijal stigmata) se nazývá La Verna, nikoli Averno (s. 26, 70).

Celek mých kritických výhrad ovšem nesměřuje, jak už řečeno, k základní linii práce. Autorka zvládla dobře literaturu k dějinám cestování, k problematice zábav a festivit. Dokázala tyto poznatky dobře aplikovat na svůj materiál. Pramenná základna je dobře zvolená, přiměřeně široká, v případě Černína si dobře poradila s originálním italským textem. Práce působí velmi kultivovaně, rozhled po italských reáliích je velmi slušný.

Navrhuji-li klasifikovat tuto práci jako velmi dobrou, vedou mě k tomu dva důvody. Za prvé problémy spojené s vymezením tématu a strukturou práce, za druhé „seznam literatury“ (Ne že by autorka dobře neznala citované zahraniční tituly (leccos v italských překladech, ale proč ne), s kterými také opravdu pracovala. Výhrady mám ovšem dvě: mezi českou literaturou k problému leccos chybí – zejména z poslední doby; zahraniční literatura je citována dosti zmatečně, často jen s jmény vydavatelů, bez místa vydání.

Jinak považuji práci Silvie Šlejmarové za velmi cenný příspěvek k dějinám raně novověké recepce „světa“, k dějinám vzdělávání a samozřejmě i k tomu, co bylo jejím deklarovaným tématem a novým úhlem pohledu, k problematice svátků, slavností, festivit, k otázkám všedního a svátečního na cestách. Diplomová práce je bezesporu velkým příslibem.

V Praze 31. ledna 2006

PhDr. Zdeněk Hojda

